

Allard Wagemaker

Een groot en sterk Nederlands leger

De vereniging Ons Leger als pressiegroep ten tijde van de Eerste Wereldoorlog

Drs. A. Wagemaker MA is majoor der mariniers en werkzaam bij de Faculteit der Militaire Wetenschappen i.o. in Breda (KMA) en Den Helder (KIM) alwaar hij doceert en promotieonderzoek doet. Hij is afgestudeerd in krijgswetenschappen aan American Military University (Manassas, Virginia, Verenigde Staten), in geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en (vrijwel) in politicologie aan de Universiteit van Leiden.

Ons zelfgevoel zeide ons, dat wij te goed waren, andermans eerzucht te mesten met ons bloed, zo stelde de prominente historicus H. Colenbrander in een terugblik op de rol van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Volgens de historicus E. Kossmann was de Nederlandse neutraliteitspolitiek tijdens de Grote Oorlog logisch, ... een weigering om een standpunt te bepalen in conflicten waaraan Nederlanders geen deel wilden hebben en waarbij zij zich niet betrokken voelden.[2] Het handhaven van die neutraliteit leek meer waard nagestreefd te worden dan elk bondgenootschap, het niet meedoen leek zelfs deugdzaam zoals Colenbrander stelde. Wat dit betekende voor de grootte van de krijgsmacht, leidde tot enorme discussies. Het was de vraag of Nederland een leger moest hebben dat het land daadwerkelijk zou kunnen verdedigen tegen iedere tegenstander die de soevereiniteit van het land zou kunnen schenden. Hoe hier invulling aan zou moeten worden gegeven was het spel van lobby- en pressiegroepen die de volksvertegenwoordiging op hun hand trachtte te krijgen. Ons Leger was in deze tijd zo'n groep. De rol die deze vereniging speelde en hoe zij politici voor 'de goede zaak' trachtte te winnen staat centraal in dit essay.

Naar rechtse, Nederlandse pressiegroepen aan het begin van de twintigste eeuw is nauwelijks onderzoek gedaan, wel zijn een aantal groeperingen zoals de Tuchtunie en Volksweerbaarheid in kaart gebracht. Aan gestructureerd onderzoek naar verenigingen als Ons Leger of Onze Vloot in en rond de Eerste Wereldoorlog heeft het ontbroken. Op zich niet verwonderlijk, enerzijds omdat het in die tijd kleine landelijke verenigingen waren en anderzijds omdat over de beginjaren - als gevolg van de meest uiteenlopende redenen - veel (archieff) materiaal verloren is gegaan. Zo is van de vereniging Ons Leger alleen nog het verenigingsblad bewaard gebleven. De redactie van het orgaan was echter bijzonder ijverig en liet een schat aan informatie achter door de activiteiten en denkbeelden van de vereniging uitvoerig te (laten) beschrijven.

Neutraliteitsperiode

De Eerste Wereldoorlog betekende een ongekeerde vuurproef voor het Nederlandse veiligheidsbeleid. Nederland wilde zich de vrijheid voorbehouden om in de loop van een Europees conflict - indien noodzakelijk - een van de zijden te kiezen. Het moment waarop dit zou moeten gebeuren verschilde aanzienlijk vanuit de politieke en de militaire context. Uitgangspunt in het veiligheidsbeleid was de wil en mogelijkheid de neutraliteit altijd krachtig te verdedigen waardoor een potentiële tegenstander tot een kosten-batenanalyse gedwongen werd. Overigens werd de Nederlandse neutraliteit - in tegenstelling tot andere kleine staten zoals België, Luxemburg en Zwitserland - niet door een of meer Europese mogendheden gegarandeerd. De conclusie die hieruit getrokken zou moeten worden was onderwerp van tumultueus debat waarin Ons Leger het standpunt innam dat de krijgsmacht, het landleger in het bijzonder, niet sterk genoeg kon zijn.

De Nederlandse regering was creatief door de handhaving van de neutraliteit op te vatten als een plicht en recht onder het internationale recht.[3] Dit afzijdigheidbeleid ging ervan uit dat de keuze van gewapende neutraliteit in het geval van een conflict tussen derden alleen succes kon hebben, wanneer de strijdende partijen er van overtuigd waren dat het Nederlandse grondgebied niet door oorlogvoerenden te betreden of anderszins te gebruiken was. Nederland isoleerde zich door zich afzijdig te houden van ieder verdrag of overeenkomst waarmee de neutraliteit in twijfel kon worden getrokken. Hoe het veiligheidsbeleid in de praktijk zou moeten werken was de vraag. De opvattingen verschilden en daarmee de mate waarin in de verdediging van het land geïnvesteerd zou moeten worden. Zo was aan het begin van de oorlog het draagvlak voor landsverdediging groot maar naar mate de krijg vorderde nam dit ziender ogen af.

C. Smit, die veel onderzoek deed naar de rol van Nederland in de Eerste Wereldoorlog, beoordeelt de volkenrechtelijke en idealistische pretenties nogal sceptisch. Praktisch gezien lag de sleutel voor de Nederlandse neutraliteit in Groot-Brittannië dat nooit zou accepteren dat de Nederlandse neutraliteit geschonden zou worden, zolang Nederland bereid bleef ten behoeve van de Engelsen een vrijhandelspolitiek te voeren.[4] Of de Britten zich actief zouden inzetten voor het handhaven van de Nederlandse neutraliteit, zoals ze dat op z'n minst hadden beloofd in het Belgische geval, was zeer de vraag.[5] Tijdens de oorlog bleek dat een neutraal Nederland nuttiger was voor Duitsland dan een bezet Nederland.[6]

Het behoud van de Nederlandse neutraliteit lag dus in handen van anderen. Het gedrag van kleine staten, en zeker van een kleinere staat als Nederland, wordt in belangrijke mate bepaald door externe omstandigheden, oftewel door omstandigheden die gerelateerd aan de internationale omgeving betekenis krijgen. De regering onderstreepte niettemin bij herhaling dat de handhaving van de neutraliteit een geloofwaardige krijgsmacht vereiste en erkende de preventieve werking ervan.

Defensie is voor Nederland als een verzekeringspolis. Op het moment dat voor de overeenkomst moet worden betaald, is iedere keer weer de vraag of het echt nodig is en op het moment dat de polis noodzakelijk is, kan die niet goed genoeg zijn. Hiermee is het karakter van het politieke debat over landsverdediging aan het begin van de twintigste eeuw gekarakteriseerd.

Ons Leger

Op 24 januari 1911 werd de vereniging Ons Leger opgericht. Het was een initiatief van de twee officieren, T.C. van Erp en B.W.T. van Slobbe - beiden in garnizoen te Breda - die ernstig teleurgesteld waren in de houding van de regering en het Nederlandse volk. De geringe belangstelling voor de krijgsmacht, het leger in het bijzonder, bezorgden de twee slapeloze nachten.[8] Waar het voor Ons Leger om ging, gaf Slobbe tijdens de oprichtingsrede van 24 januari 1911 aan: Welk een kracht zal een groote vereniging, over het gehele land verspreid, niet

vertegenwoordigen, welk een steun kan zij niet zijn voor de regering?.....De burgers moeten hier den stoot geven, het leger zal volgen en ongetwijfeld met genoegen.[9]

De motieven werden jaren later in een brief van de hand van Van Slobbe opgetekend: In de jaren 1909 en 1910 hadden wij reeds meermalen overlegd hoe wij konden meewerken tot het verhoeden dat het met het leger hoe langer hoe bedroevender zou worden. De oorzaken van het verval schreven wij toe aan de omstandigheden, dat men het legervraagstuk als een politiek vraagstuk beschouwde terwijl een zekere impopulariteit werd toegeschreven aan de onkunde van het Nederlandsche Volk betreffende 's lands defensie.[10] Waarschijnlijk is het voorbeeld van de vereniging Onze Vloot gevolgd, die in 1906 werd opgericht en te boek stond als een bloeiende vereniging.[11] De belangen van de marine werden gediend met de activiteiten van Onze Vloot, waarbij de marine tevens kon rekenen op een redelijk grote populariteit in de samenleving.[12] Ons Leger zag voor zichzelf een rol weggelegd om de samenleving van de noodzaak van een sterke krijgsmacht te overtuigen om zo de soevereiniteit te kunnen behouden. Leger en volk moesten een eenheid vormen waarbij het leger zorg moest dragen voor de onafhankelijkheid van het volk en het volk er voor zorg moest dragen dat het leger over voldoende middelen beschikte om deze taak uit te kunnen voeren. In het verlengde hiervan maakte de vereniging zich druk voor een sterk, goed bewapend en op zijn taken voorbereid leger. De politiek moest overtuigd worden van deze noodzaak en het Nederlandse volk moest sympathie voor de krijgsmacht worden aangekweekt.

Het was een behoorlijke uitdaging voor de vereniging in een tijd waarin de haast traditionele Nederlandse desinteresse voor legerzaken herleefde. Een en ander leidde tot een eindeloos gemier over bezuinigingen, over de duur van de eerste oefening en over de omvang van de lichten.[13] Ministers van Oorlog en van Marine werden in een tweemaal zo hoog tempo verbruikt als hun ambtsgenoten. Het leger bleek ten gevolge van dit alles in een volmaakte staat van verwaarlozing en tuchteloosheid te verkeren, tenminste als het oordeel van de in 1908 ingestelde Raad van Defensie geloofd moet worden.[14] De historicus J. Hamel schrijft in 1918 niet zonder reden dat Schier elke bladzijde van onze parlementaire geschiedenis is met verzet tegen defensiemaatregelen beschreven.[15]

Aanvankelijk vonden de ideeën van Van Slobbe en Van Erp weinig bijval. Het liep geen storm met nieuwe leden, maar aan het einde van de oorlog waren het er toch bijna drieduizend (2.756 om precies te zijn). Er is een opvallend aantal officieren, adellijke lieden, regenten en patriciërs lid.[16] De aanhang moet in deze tijd vooral gezocht worden in de hogere, rechtse, conservatieve lagen van de bevolking waar de nationaal-liberale denkbeelden van de vereniging een gewillig oor vonden.[17] Landsverdediging werd in deze kringen als een militairtechnische zaak gezien, geen politieke.

Landsverdediging

Het leger en het belang van een krijgsmacht, hoewel de Nederlanders kritisch waren, had nooit echt ter discussie gestaan. Het werd traditioneel gezien als een noodzakelijk kwaad. Het was er om de zo gekoesterde neutraliteit en afzijdigheid te kunnen bewaren en dat was belangrijk. In de periode 1874-1914 werd daarom zelfs 15 tot 20% van het nationale budget aan defensie besteed. Er werden wel vragen gesteld in hoeverre de maatschappij bereid was om dit soort offers te brengen maar van antimilitarisme zoals dat na de Eerste Wereldoorlog zou ontstaan (gebroken gewoortje) was geen sprake. De dienstplicht was natuurlijk, net zoals overal, niet populair en Ministers van Oorlog haalden vaak het einde van hun ambtstermijn niet omdat ze gekrenkt werden in hun ambities. Maar de begroting, die bleef op peil.

De vereniging had zich in de beginjaren tot doel gesteld zonder een bepaald legerstelsel voor te staan, het Nederlandsche volk er van te overtuigen, dat voor de handhaving van ons onafhankelijk volksbestaan noodig is een zoo sterk mogelijk leger, uitstekend bewapend en geoefend en steunende op de sympathie der natie. Door voortdurende propaganda moest het Nederlandse volk hiervan overtuigd worden om zo het issue op de politieke agenda te krijgen en te houden. De oorlog bleek echter al snel aan Nederland voorbij te gaan. In een tijd van krimpende budgetten werd natuurlijk ook de vraag gesteld wat met landsverdediging te doen. De oorlog in de Nederlandse achtertuin maakte wel dat de volksvertegenwoordiging aanvankelijk de noodzaak ervan zag, voor het volk lag dit anders.

Gedurende de oorlog werden steeds meer vragen gesteld bij de noodzaak van de volledige mobilisatie. De soldaten verveelden zich dood, het westelijk front was in de loopgraven tot stilstand gekomen, de Nederlandse afzijdigheid leek te worden gerespecteerd en de Nederlanders werden geconfronteerd met werkloosheid en primaire levensbehoeften die op de bon gingen. Een mogelijke verkleining van het gemobiliseerde leger was natuurlijk tegen het zere been van Ons Leger. Iedereen die kritische vragen stelde over het leger werd door Ons Leger voor het gemak maar als antimilitarist bestempeld. Ze werden de collectieve vijand van de vereniging. In de tweede helft van de oorlog neemt de vereniging steeds heftiger en emotioneler stelling tegen deze groep.

Pressiegroepen

Het politieke debat wordt in het algemeen beheerst door allerlei belangengroepen. Dit zijn groepen mensen die zich voor collectieve actie hebben georganiseerd. Voorbeelden zijn vakbewegingen, de ANWB en de Vereniging Natuurmonumenten. Kenmerkend is dat iedereen vrijwillig lid is en dat besluiten van de belangengroep niet bindend zijn voor de individuele leden. Belangengroepen die het overheidsbeleid actief trachten te beïnvloeden, worden pressiegroepen genoemd. Naar het gedrag van dergelijke groepen is in de Verenigde Staten veel onderzoek gedaan. De meest vooraanstaanden zijn M. Olson[18] die collectieve actie onderzocht en K. Kollman[19] die de activiteiten van pressiegroepen heeft getheoretiseerd. Nadeel is dat zij uitgaan van de Amerikaanse situatie. Voor de specifiek Nederlandse situatie zijn de werken van H. van Schendelen en B. Pauw[20] en van J. van Mierlo[21] toonaangevend.

Macht is een bijzondere vorm van invloed. Hierbij zijn inhoudelijke argumenten alleen niet voldoende en zelfs niet altijd een noodzakelijk invloedsmiddel. Om invloed uit te oefenen kunnen mensen met sterk overeenkomende (deel)belangen en overeenkomsten zich voor collectieve actie organiseren.[22] Dit is op basis van vrijwilligheid - de leden zijn vrij om toe en uit te treden - en bovendien zijn groepsbeslissingen niet bindend voor individuele leden. Ons Leger is op basis van de verenigingsdoelstelling een pressiegroep. De activiteiten die de vereniging ontplooid om politici te beïnvloeden worden gegroepeerd onder de term 'lobbyen'. Ons Leger lobbyde om het issue - het volledig op haar taken voorbereide leger - op de politieke agenda krijgen en houden. Dit soort lobbyen wordt wel aangeduid met de 'triple P bij de Haagse lobby'. Hiermee wordt bedoeld het hanteren en manipuleren van Procedures, Posities en Personen. Politieke besluitvorming kan zo worden geconditioneerd. Waar het om draait, is dat er een goed netwerk moet zijn voor de inside lobby en goede communicatiemiddelen voor de outside lobby om de burgers te mobiliseren voor de goede zaak.

Bij inside lobbying - waarbij het gaat om het beïnvloeden van bewindslieden om het issue op de politieke agenda te krijgen - is het netwerk een van de belangrijkste middelen. Ons Leger had behalve een bestuur, een Algemene Raad met daarin allerlei vooraanstaande lieden. Dit waren vooral aristocraten (adel, conservatieven, regenten, patriciërs) met veelal conservatieve

denkbeelden. Opvallend weinig bestuursleden had een nadrukkelijke band met defensiebeleid. Een uitzondering vormde een paar gewezen generaals, al kun je je afvragen wat ze na hun pensionering nog op dit punt kunnen betekenen. Gesteld kan worden dat de afstand van het bestuur en de Algemene Raad tot de landelijke politiek groot is. Het bestuur had kennelijk meer vertrouwen in andere kanalen.

Uit een inventarisatie van de (aristocratische) leden van Algemene Raad - die de denkbeelden van de vereniging op de politieke agenda zouden moeten krijgen - blijkt dat circa de helft op de een of andere manier banden had met het Koninklijk Huis. Het bestuur hoopte hiermee de troef in handen te hebben om te kunnen lobbyen. Dit paste in de orangistische traditie van de Landmacht en de aristocratie die beide met weemoed terugdachten aan vervlogen tijden waarin de adel bepaalde en het volk uitvoerde. Echter, hoe belangrijk je het staatshoofd ook vindt, uiteindelijk maakt het staatshoofd geen beleid maar heeft wel invloed.

Wilhelmina stond ten tijde van de Eerste Wereldoorlog bekend als de soldatenkoningin en zij bemoeide zich intensief met militaire zaken. Dit paste in de traditie van de Oranjes, al kon Wilhelmina omdat ze vrouw was, geen officier worden en dus ook geen opperbevelhebber. Daarnaast verbood de grondwet dit ook nog eens. Omdat Ons Leger vooral wedde op de adel en de koninklijke familie voldeed het netwerk niet aan de eisen voor een effectieve inside lobby. Bij de outside lobby gaat het om de signaal- en mobiliseringsfunctie. In het geval van Ons Leger gaat het er om dat de bevolking een warm gevoel voor het leger moet krijgen. Op dit punt stelde de vereniging zich ten doel de bevolking door voortdurende propaganda niet in te laten dommelen. Het volk moest continu gewezen worden op de noodzaak van een alert, goed geoefend en gedisciplineerd leger.

De leden moesten de ideeën van de vereniging aan de man brengen, maar zij lieten het afweten. Ze waren te weinig betrokken en door de topdown aansturing van het bestuur werd dit niet gestimuleerd. Bovendien leek het er op dat het in conservatieve kringen not done was om geen lid te zijn. Men doneerde wat geld, gaf wat spullen en wilde dan van verder gezeur af zijn... Zo konden ze in ieder geval wel zeggen dat ze zich ingespannen hadden voor de verdediging van het land.

Ons Leger zou zich actief in de openbare meningsvorming moeten mengen maar de vooral aristocratische bestuursleden beseften niet hoe belangrijk het in dit verband was om te decentraliseren. Zoveel mogelijk leden moesten actief betrokken worden maar de topdown aansturing door het bestuur liet dit niet toe. Initiatieven van leden komen sporadisch voor. Gevolg was dat Ons Leger draaide op de toewijding van een klein aantal bestuursleden en de leden weinig betrokken waren. Het bestuur nam zelf het voortouw voor propaganda activiteiten.

Legerdagen

Het meest aansprekende voorbeeld van outside lobbying zijn de Legerdagen zoals die heden ten dage ook nog bestaan. Het leger werd aan het volk getoond met als doel dat het volk het leger zou waarderen. De doelstelling was duidelijk, voorkomen moest worden dat onbekend onbemind maakte.

De organisatie van de Legerdagen is de grootste verdienste van de vereniging in deze tijd omdat zo het leger uit het lokale isolement werd gehaald. De meeste Nederlanders wisten niet wat het leger nu eigenlijk deed en kon. De vaak negatieve verhalen van de langdurig gemobiliseerde militairen droegen hier zeker niet aan bij. Via demonstraties en tentoonstellingen kregen de bezoekers wel een beeld. In de oorlog waren er in totaal negen legerdagen die op de meest uiteenlopende plaatsen gehouden werden: in Breda, Rotterdam, Amsterdam, Groningen, Gouda, Tiel, 's-Hertogenbosch, Hengelo en Leeuwarden. De dag had een vast patroon. Het begon met

een bestuursvergadering waarbij vips werden uitgenodigd en die de rest van de dag en avond door het bestuur in de watten werden gelegd. Immers, zij moesten voor de goede zaak gewonnen worden.

De Legerdag in Gouda op 31 augustus 1917, is een mooi voorbeeld. Speciaal voor die dag werd er een pontonbrug geslagen, een huzarenstukje voor die tijd. Voor alle demonstraties werd deze brug gebruikt. De belangstellenden stonden langs de oevers, de vips keken toe vanuit de salonboot. Opmerkelijk is het dat bij vip-programma's altijd de opperbevelhebber Land- en Zeemacht, generaal C.J. Snijders, aanwezig was. Kennelijk gebruikte hij de evenementen op een zelfde wijze als Ons Leger.

Het is belangrijk om te zien wie nu de vips zijn. Zij moeten immers voor de goede zaak gewonnen worden. Ze worden vermeld in de verslagen die altijd erg positief zijn, maar tussen de regels door schuilt veel. In Breda, op 28 juli 1916, waren de vips het Tweede-Kamerlid Bogaart en het Eerste-Kamerlid Maessen de Sombreff. De twee waren gezellig een dagje uit in Breda bij Ons Leger. Ze hadden geen band met defensie en spraken in de respectievelijke kamers alleen over posterijzaken! Tijdens de andere Legerdagen was het niet veel beter met landelijke politici. Als je werkelijk zaken op de landelijke agenda wilt krijgen zul je de juiste mensen voor je moeten winnen.

Op de Legerdag zelf waren er allerlei demonstraties, veelal in een (sport)stadion en was er een defilé door de stad. Met de belangstelling voor de evenementen viel het wel mee. In feite kan dit in tweeën worden gedeeld. Voor de defilés door de stad was vaak grote belangstelling. Een voorbeeld is de Legerdag in Rotterdam waarbij volgens de Nieuwe Rotterdamse Courant 20.000 mensen aanwezig waren.

Het publiek liet het in de stadions, bij de demonstraties waarmee het kunnen van het leger getoond werd, veelal afweten. De oorzaken zijn wisselend. In Breda, tijdens de eerste legerdag op 28 juli 1916, waren de vips wel uitgenodigd maar hadden de organisatoren verzuimd de lokale bevolking uit te nodigen en het evenement voldoende publiciteit te geven. Daarna ging het met de promotie beter, maar lieten grote groepen het nog steeds afweten. Soms vanwege het weer maar meestal omdat er een vorstelijk bedrag voor een toegangskaartje moest worden betaald. Zo kostte in Groningen een eerste rangkaartje 3 gulden 50, ongeveer net zo veel als het weekloon van een arbeider. Aan de doelstelling van de Legerdagen - het volk moest het leger Ieren waarderen - kon nauwelijks gevolg worden gegeven.

Hoe belangrijk de uitstraling lokaal ook wel niet was (omdat het leger uit haar isolement werd gehaald), landelijk hadden dit soort PR-evenementen weinig waarde. Met uitzondering van Breda, stond er nauwelijks iets over de dagen in de kranten. De Legerdag in Breda is een uitzondering omdat het de eerste was en omdat er tijdens een demonstratie een vliegtuig neerstortte. De bemanning kwam overigens met de schrik vrij. Kortom, landelijk gezien hadden de dagen geen spin-off. Het resultaat was ook dat een groot en sterk leger geen politiek issue werd, overigens een kleiner leger wel.

Nationalisme

In de optiek van het bestuur was het een 'nationalistische vereniging', waarmee bedoeld werd dat de Nederlandse krijgsmacht garant moest staan voor de neutraliteit en de nationale onafhankelijkheid. Lotsverbondenheid en saamhorigheidsgevoel waren belangrijke argumenten om de eigen natie te verdedigen. In tijden van grote politieke, economische en sociale veranderingen vormen pogingen tot ontwikkeling of versteviging van nationale identiteit of nationaal bewustzijn een terugkerend patroon.[23] Juist dan komen nationalistische stromingen

tot bloei. Nederland vormde aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw geen uitzondering.

Saamhorigheid van 'alleman van Neerlands stam' was beslist niet vanzelfsprekend in het toen ook al verzuilde Nederland. Uitingen van nationaal gevoel waren in Nederland sowieso nooit bijzonder theateraal, maar wat ingetogen. De passie die nodig is om nationalistische gevoelens aan te wakkeren ontbrak. Nederland is letterlijk een samenleving waarin iedereen recht heeft op een eigen mening en die ook mag verkondigen. Als dit gebeurd is, moet men bereid zijn tot een compromis en tot de noodzakelijke samenwerking. Kenmerkend voor nationalisme zijn echter extreme standpunten en hartstocht voor de eigen nationale identiteit die de massa mobiliseert. Nationalistische onderwerpen kwamen echter nauwelijks aan bod in het verenigingsblad dat als belangrijkste communicatiemiddel moet worden beschouwd. Gemiddeld wordt in de periode 1914-1918 slechts 16% van het blad er aan besteed. In de loop van de oorlog neemt het aantal artikelen met een dergelijke lading af maar de lengte van de stukken neemt toe.

Metaforen worden veelvuldig gebruikt, nationale symbolen en nationale symboliek zijn in dit verband bedoeld om de inhoud over te brengen van de rationele naar de emotionele sfeer. Een voorbeeld is de beschrijving van de belangrijkste metafoor (ontwaakt!) en het embleem van de vereniging die gebruikt worden om te symboliseren dat de Nederlandse bevolking bij de les moet worden gehouden.

In het algemeen proberen de scribenten in het verenigingsblad zo veel mogelijk op het behoud van het Nederlanderschap in te gaan, al is het opvallend dat hier in 1918 nauwelijks meer aandacht voor is. Hartstocht voor het vaderland blijken ze echter niet te kunnen creëren. Waar moet de Nederlander nu eigenlijk trots op zijn? Waarom is het het waard om voor Nederland te sterven?

De vereniging hoopte dat Leger en Volk en Volk en Leger een ondeelbaar geheel zouden vormen waaruit de kracht ontwikkeld werd die de Natie slechts zou kunnen sterken! Gezegd werd dat de kracht van saamhorigheid tot een hoger Volksbewustzijn moest leiden. Op zich is dit ook een juist streven. Een leger moet draagvlak hebben. De militairen moeten het idee hebben dat ze offers brengen voor de goede zaak en dat hun werk als zodanig door de samenleving gewaardeerd wordt. Maar in een samenleving waarin de krijgsmacht als een noodzakelijk kwaad wordt gezien is dit een ware uitdaging.

Afsluiting

Voor pressiegroepen draait het er om dat hun ideeën op de politieke agenda komen. Drie stadia kunnen worden onderscheiden. Eerst gaat het om het creëren van draagvlak onder de bevolking. Vervolgens moet het voor politici een issue worden en daarna moet het besproken worden in de Kamer. De inspanningen van Ons Leger ten spijt, een groot en sterk leger werd geen politiek issue, een kleiner leger wel. Voor de ideeën van de vereniging is weinig draagvlak onder de bevolking. Daarbij komt dat politici beseften dat het leger slechts een van de instrumenten was om de soevereiniteit te behouden. Het lot van Nederland lag grotendeels in de handen van anderen al is het wel zo dat iedere tegenstander wel tot een bepaalde kosten-batenanalyse werd gedwongen, mochten ze Nederland willen aanvallen. Het Nederlands leger was per definitie kansloos tegen de Duitsers, Britten of Fransen. Gedurende de oorlog hadden die landen er belang bij dat Nederland neutraal bleef en dus werd Nederland niet aangevallen.

De inside en outside lobbyactiviteiten van de vereniging misten hun effect. Ons Leger vereerde op naïeve wijze de Landmacht in een blinde hoop hiermee draagvlak te creëren. In de loop van de oorlog neemt de emotionele kruistocht tegen wat zij noemt antimilitaristen, steeds grotere vormen aan. Het versterken van het eigen argument en het aanzetten tot collectieve actie schieten

er hierdoor bij in. De vereniging vindt haar eigen probleem uit door draagvlak voor defensie op een lijn te stellen met draagvlak voor de volledige mobilisatie. Wel dient gesteld te worden dat door de organisatie van Legerdagen de krijgsmacht uit haar locale isolement werd gehaald maar dat dit weinig toevoegde om de verenigingsdenkbeelden op de politieke agenda te krijgen.

De vereniging had er geen idee van hoe ze moest lobbyen en hoe belangrijk het was zich hier speciaal voor de organiseren.

Ons Leger zag landsverdediging als een militair-technische zaak en geen politieke. De weinig overtuigende boodschap bleef in de kleine eigen kring hangen en daarom was Ons Leger niet effectief als pressiegroep.

Literatuurlijst

- Brugmans H. (red), Nederland in den Oorlogstijd, De geschiedenis van Nederland en van Nederlandsch-Indië tijdens den oorlog van 1914 tot 1919, voor zoover zij met dien oorlog verband houdt (Amsterdam 1920).
- Colenbrander H., Tien studien en aanteekeningen over Nederlandsche politiek (1909-1919) (Den Haag 1920).
- Couwenberg 5., Nationaliteit en Nationalisme, Bron van integratie en desintegratie (Den Haag 1994).
- Frey M., Der Erste Weltkrieg und die Niederlande (Berlin 1998).
- Gellner E., Nations and Nationalism (Oxford 1983).
- Greenwald C., Group Power, Lobbying & Public Policy (New York 1977).
- Guibernau B. en Montserrat M., Nationalisms, The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century (Cambridge 1996).
- Hutchinson J. en Smith A., Nationalism (Oxford 1994).
- Jong J. de, Pressiegroepen, De invloed van georganiseerde groepen op het maatschappelijke en politieke leven (Utrecht 1959).
- Karsh E., Neutrality and Small States (London 1988).
- Klinken, G. van, Actieve Burgers, Nederlanders en hun politieke partijen 1870-1918 (Amsterdam 2003).
- Klinkert W., Het Vaderland verdedigd: plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914 (Den Haag 1992).
- Koch K., De eerste jaren van Ons Leger 1912-1925. De Eerste Wereldoorlog, Generaal Snijders en de strijd tegen ontwapening. Lezing tijdens het Symposium 'Vrede en veiligheid in drievoud' ter gelegenheid van 90 jaar KNVOL, Den Haag, 30 mei 2002.
- Koch K., 'De natie staat als lapmiddel', in: Koch K. en Scheffer P. (red), Het nut van Nederland, Opstellen over soevereiniteit en identiteit (Amsterdam 1996).
- Kollman K., Outside Lobbying, Public Opinion & Interest Group Strategies (Princeton 1998).
- Kossmann E., De Lage Landen 1780-1980, Twee eeuwen Nederland en België, twee delen (Amsterdam 2001-2002).
- Mierlo J. van, Pressiegroepen in de Nederlandse Politiek (Den Haag 1988). Minderaa J., 'De politieke ontwikkeling in Nederland 1887-1914', in: Boogman J. (ea), Geschiedenis van het moderne Nederland: politieke, economische en sociale ontwikkelingen (Houten 1988).
- Olson M., The Logic of Collective Action, Public Goods and the Theory of Groups (Cambridge 1965).
- Ogley R., The theory and practice of neutrality in the twentieth century (Londen 1970).
- Sas N. van, Talen van het vaderland: over nationalisme en patriottisme (Amsterdam 1996).
- Schepdalen M. van en Pauw B. (red), Lobbyen in Nederland, Professie en Profijt (Den Haag 1998).
- Siccema J.G., 'Ons Leger' in de neutraliteitsperiode. Lezing tijdens het symposium 'Vrede en Veiligheid in 3-voud', ter gelegenheid van 90 jaar KNVOL, Den Haag, 30 mei 2002.
- Smit C., Hoogtij der neutraliteitspolitiek, De buitenlandse politiek van Nederland 1899-1919 (Leiden 1959).
- Smit C. (ed), Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland, Derde periode: 1899-1919 (Den Haag 1962).

- Smit C., *De Buitenlandsche Politiek van Nederland, deel II* (Den Haag 1965).
- Smit C., *Nederland in de Eerste Wereldoorlog (1899-1919), drie delen* (Groningen 1971-1973).
- Smit C., *Tien studiën betreffende Nederland in de Eerste Wereldoorlog* (Groningen 1975).
- Smith A., *Nationalism and Modernism* (Londen 1998).
- Riemens M., *Een vergeten hoofdstuk, De Nederlandse Anti-Oorlog Raad en het Nederlands pacifisme tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Groningen 1995).
- Velde H. ter, *Gemeenschapszin en plichtsbesef, Liberalisme en Nationalisme in Nederland 1870-1918* (Den Haag 1992).
- Wagemaker A., *Een Groot en Sterk Nederlands Leger voor Volk en Vaderland, Een onderzoek naar de vereniging Ons Leger als pressiegroep ten tijde van de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 2004).

Noten

- 1 Colenbrander H., Tien studiën en aantekeningen over Nederlandsche politiek (1909-1919) (Den Haag 1920) 145.
- 2 Kossmann E., De Lage Landen 1780-1980, Twee eeuwen Nederland en België, Deel II: 1914-1980 (Amsterdam 2002) 29.
- 3 Gecodificeerd in het 'Verdrag nopens de rechten en verplichtingen der onzijdige Mogendheden en personen in geval van oorlog te land' tijdens de Tweede Haagse Vredesconferentie (1907).
- 4 Smit C., De Buitenlandsche Politiek van Nederland, deel II (Den Haag 1965) 140.
- 5 Smit, De Buitenlandsche Politiek van Nederland, deel II, 173-174.
- 6 Smit, De Buitenlandsche Politiek van Nederland, deel II, 24-25.
- 7 Er blijkt enige discussie te zijn over de oprichtingsdatum van de vereniging. In het januarinumnummer van Ons Leger in 1921, dat geheel gewijd is aan het 10-jarig bestaan van de vereniging, wordt 24 januari 1911 als oprichtingsdatum gebruikt, de dag dat Van Slobbe de oprichtingsrede uitsprak. Tijdens het symposium Vrede en veiligheid in 3-voud ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van de vereniging (Den Haag, 30 mei 2002) ging Siccama uit van 30 maart 1912, de dag waarop de naam 'Ons Leger' door een aantal samenwerkende verenigingen wordt aangenomen die op die dag opgaan in een landelijke vereniging.
- 8 Ons Leger (verder afgekort als OL), 7e jaargang No 2 (15 jan 1921) 18.
- 9 OL, 7e jaargang No 2 (15 jan 1921), 18.
- 10 Op Cit., Siccema J.G, 'Ons Leger' in de neutraliteitsperiode, tijdens het symposium Vrede en Veiligheid in 3-voud, ter gelegenheid van 90 jaar KNVOL, Den Haag, 30 mei 2002.
- 11 OL, 2e jaargang No 5 (15 mei 1916) 202.
- 12 Minderaa J., De politieke ontwikkeling in Nederland 1887-1914, in: Boogman J. (ea), Geschiedenis van het moderne Nederland: politieke, economische en sociale ontwikkelingen (Houten 1988) 346.
- 13 Zie hiervoor bijvoorbeeld: Smit C., Nederland in de Eerste Wereldoorlog, deel 1 (Groningen 1971), Hoofdstuk X of Klinkert W., Het Vaderland verdedigd: plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914 (Den Haag 1992) 335 e.v.
- 14 Smit, Nederland in de Eerste Wereldoorlog, deel 1, 149.
- 15 Hamel J., Nederland tussen de Mogendheden (Amsterdam 1918) 388.
- 16 Wagemaker A., Een Groot en Sterk Nederlands Leger voor Volk en Vaderland, Een onderzoek naar de vereniging Ons Leger als pressiegroep ten tijde van de Eerste Wereldoorlog (afstudeerscriptie UvA 2004) 85-88.
- 17 Wagemaker, Een groot en sterk Nederlands leger voor volk en vaderland, 23.
- 18 Olson M., The Logic of Collective Action, Public Goods and the Theory of Groups (Cambridge 1965).
- 19 Kollman K., Outside Lobbying, Public Opinion & Interest Group Strategies (Princeton 1998).
- 20 Schendelen M. van en Pauw B. (Red), Lobbyen in Nederland, Professie en Profijt (Den Haag 1998).
- 21 Mierlo J. van, Pressiegroepen in de Nederlandse Politiek (Den Haag 1988).
- 22 Olson, The Logic of Collective Action, 15-16.
- 23 Koch K., 'De natie staat als lapmiddel', in: Koch K. en Scheffer P. (red), Het nut van Nederland, Opstellen over soevereiniteit en identiteit (Amsterdam 1996) 43.